

HARBIY XIZMATCHILAR UCHUN PSIXOLOGIK MASLAHAT BERISHNING AMALIY VA NAZARIY AHAMIYATI

Begzod Abdusamatovich Tilavov

Chirchiq oliy tank qo‘mondonlik muhandislik bilim yurti Gumanitar fanlar kafedrası
Pedagogika va psixologiya sikli katta o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Maqolada psixologik maslahat ishini olib borishning amaliy va nazariy jihati yoritilgan. Psixologik ishlarning dolzarb muammolaridan, harbiy psixologlarning amalga oshiradigan ishlari ketma-ketligi hamda psixologik maslahat ishlarini yo‘lga qo‘yish masalasi bo‘yicha fikrlar bayon etilgan. Shuningdek, maslahat vazifalari harbiy xizmatchini (mutaxassislikka) yo‘naltirish hamda maslahat berish ishini amalga oshirish zarurati turli omillar bilan asoslangan.

Kalit so‘zlar: harbiy psixolog, axloqiy-ruhiy xolat-muhit, xulq-atvor, nizo, emotsiya, extiyoj, psixologik maslahat, malaka, ko‘nikma, iqtidor, intellekt, shaxs fazilati.

THE THEORETICAL AND PRACTICAL VALUE OF PSYCHOLOGICAL COUNSELING FOR MILITARY

ABSTRACT

The article deals with the theoretical and practical aspects of psychological counseling. The problematic issues facing the consultation, the organization and conduct of a psychological consultation, as well as the sequence of work of a military psychologist in conducting a consultation are revealed. The issues of the need for psychological counseling to send military personnel to perform their duties are also substantiated.

Keywords: military psychologist, moral and psychological state-environment, behavior, conflict, emotion, need, psychological consultation, ability, skill, talent, intelligence, personality quality.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida “Vatan muqaddas, uni himoya qilish sharaflı burchdir!” degan konseptual g‘oya asosida ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tashkil etish, harbiy

xizmatchilarning bilimi va ma'naviy saviyasini oshirish, axloqiy-ruhiy xislatlari va huquqiy bilimlarini mustahkamlash bo'yicha samarali mexanizmlarni yaratishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish konsepsiyasi Qurolli Kuchlar tizimida izchil amalga oshirilishi belgilab qo'yilgan. Ushbu qaror asosida harbiy okruglar boshqaruv apparatlarida, brigadalarda va alohida batalonlarda "harbiy psixolog" (ofitser) lavozimi joriy etildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Harbiy muassasalarda psixologik ishlarning dolzarb muammolari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

harbiy xizmatchilarning kayfiyatiga, shaxsiyatiga, sog'lom axloqiy-ruhiy holati va jangovar salohiyatiga salbiy ta'sir etuvchi shaxsiy muammolar;

atrofdagilar bilan vujudga keladigan nizolar;

turli shakldagi deviant (og'ishgan) xulq-atvorlar;

guruhiy (jamoaviy) muammolar-harbiy jamoaning axloqiy-ruhiy muhitini buzuvchi muammolar;

jamoada ichidagi munosabatlarga to'sqinlik qiluvchi nizoli vaziyatlar (shaxsiy, axloqiy, xizmat);

nizoli vaziyatlarda jamoaning kichik guruhlariga bo'linib ketganligi, harbiy xizmatchilar o'zaro kelisha olmasligi, jamoada ijobiy qadriyatlarning yo'qolishi va hokazolar.

Yuqoridagi muammolardan kelib chiqib harbiy psixologlar amalga oshiradigan ishlar ketma-ketligida eng muhim yo'nalishlardan biri bu-psixologik maslahat ishlarini yo'lga qo'yish.

Psixologik maslahat shunga ehtiyoji bo'lganlarga beriladi. Ular psixolog tomonidan mijoz hayotida duch kelgan muammoni dastlab o'rganib chiqish va shaxsiy suhbat asosida beriladi. Odatda, psixologik maslahat oldindan belgilangan soatda, buning uchun maxsus jihozlangan xonada, begonalar ishtirokisiz o'tkaziladi.

Psixologik maslahat-amaliy psixologiyaning alohida sohasi bo'lib, harbiy xizmatchilarga shaxsiy, kasbiy va hayotiy muammolarini hal etishida maslahat va tavsiyalar sifatida mutaxassis tomonidan bevosita ko'rsatiladigan yordam bo'lib, u individual, guruhiy tarzda o'tkazilishi mumkin. Maslahat berish psixologik xizmatning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Lekin psixologik maslahat o'zi nimaligi haqida yagona tushuncha yo'q. Har bir sohada xizmat olib borayotgan psixolog ishi boshqasi bilan bir-

biridan tubdan farq qiladi. Psixolog aniq harbiy jamoadagi shaxsiy tarkib orasidagi munosabatning ijobiy va salbiy tomonlarining, rivojlanadigan ijtimoiy muhitning ichida bo'ladi. U har bir shaxsiy tarkibning o'zinigina emas, shaxslararo munosabatning murakkab tizimini ham ko'radi, boshqa ish turlari bilan birgalikda vaziyatni hal qiladi.

To'g'ri tashkil etilgan maslahat tufayli psixolog va ofitser yoki serjant o'z sohasini yaxshi biluvchi mutaxassislar sifatida namoyon bo'ladi. Maslahat quyidagicha amalga oshiriladi:

1. Harbiy xizmatchi muammolari bo'yicha ularning hamkorligi bilimlarining birikuviga imkon beradi va muammolarni hal qilish uchun keng ijodiy imkoniyatlar yaratadi. Maslahat berishning asosiy ahamiyati ana shunda.

2. Psixolog shaxsiy tarkibning psixologik xususiyatlari, ularning qiziqishi, mayli, ilk iqtidori kabilarni o'rganadi, mutaxassis va yetuk shaxs sifatida shakllanishiga yordam ko'rsatadi.

3. Harbiy xizmatchilarda malakalar va ko'nikmalarini egallashda uchraydigan nuqsonlar hulq-atvordagi kamchiliklar, intellektual taraqqiyot va shaxs fazilatlaridagi buzilishlarni diagnostika qiladi.

4. Boshqa sohaning mutaxassislari bilan birgalikda psixik rivojlanishdagi nuqsonlar xilma-xilligini hisobga olgan holda differensial diagnostikani amalga oshiradi. Nuqsonlarning tibbiy, defektologik yoki psixologik tabiatini aniqlaydi. Asotsial xulq-atvor sabablarini va shakllarini belgilaydi. Giyohvandlik va taksikomaniya, alkogolizm, o'g'rilikning ijtimoiy-psixologik ildizlarini tekshiradi, omillarini tahlil qiladi.

5. Iqtidorli harbiy xizmatchilar, mutaxassislarni tanlashda ishtirok qilib ilmiy-psixologik tavsiyalar ishlab chiqadi.

6. Harbiy xizmatchilarda uchraydigan psixo-emotsional zo'riqishlar (stress, depressiya, suitsid) ni o'rganadi, tahlil qiladi, profilaktika va korreksion tadbirlarni tashkil etadi.

Harbiy psixolog xizmatchilar orasidagi iqtidorli mutaxassislarni tanlashda ishtirok etib ular uchun ham ilmiy ham psixologik tavsiyalar ishlab chiqadi

Psixologik xizmatning ushbu yo'nalishi psixologdan inson shaxsi va individualligini tarkib toptirish jarayonida faol ishtirok etishni taqazo qiladi. Harbiy sohadagi psixologning vazifasi psixologik xizmatni muayyan mezonlarga asoslanib tashkil qilishdan iborat bo'lib, yosh davr xususiyatlariga binoan psixikaning rivojlanishi, harbiy xizmatchi shaxsining shakllanishi qonuniyatlarini amaliyotga tatbiq etish, ularning qobiliyati,

maylini o‘shish darajasiga qarab komandirlarga korreksion ishlarni amalga oshirishda ko‘rsatmalar berishdan iborat. Psixologik xizmatning ushbu yunalishida alohida ahamiyat kasb etadigan narsa bu-harbiy xizmatchilar kasbiy o‘shishida kechikish, xulqdagi buzilishlar, bo‘yruqlarni bajarishdagi sovuqqonlik, mashg‘ulotni o‘zlashtirishning yomonlashuvi kabilardir.

Shuningdek, vazifalariga (mutaxassislikka) yo‘naltirish – harbiy xizmatchini layoqati, qiziqishi va qobiliyatlariga mos faoliyatni ongli tarzda tanlashga tayyorlash ham kiradi.

Bu keltirilgan yo‘nalishlarning uzviy va uzluksiz bog‘liqligi psixologik xizmat mazmunining yaxlitligini ta‘minlaydi.

Psixologik xizmatga bo‘lgan ehtiyoj, eng avvalo, harbiy jamoada ro‘y berayotgan, shaxsiy tarkib o‘rtasida kechadigan munosabatlardagi ayrim kamchiliklarni to‘ldirish bilan bog‘lik tarzda vujudga kelgan.

Harbiy sohadagi psixologik xizmatning maqsadi – harbiy xizmatchi shaxsining xar tomonlama mukammal psixologik taraqqiyotini ta‘minlovchi oqilona, zarur shart-sharoitlar, omillar, qulay vaziyat va sog‘lom muhit yaratishdan iboratdir.

Bugungi kunda Qurolli Kuchlarimizda psixologik xizmatning tarkibiy mazmuni harbiy xizmatchining individual psixologik xususiyatlarini o‘rganish bilan birga uning harbiy xizmatchi sifatida har tomonlama kamol topishi, uning ham ma‘naviy, ham aqliy rivojlanishi, o‘zligini anglashi va qobiliyatlarini namoyon etishi uchun ta‘lim-tarbiya hamda ma‘naviy-ruhiy sharoitlar yaratilishini nazarda tutadi.

Armiyani isloh qilish borasidagi ishlarning yakuniy mezoni – amaliy natijasi Qurolli Kuchlarning jangovar qobiliyati va tayyorgarligini real oshirish, ularning yuqori darajadagi uyushqoqligi va hamkorligini ta‘minlashdan iborat.

Harbiy sohadagi psixologik xizmatda tadqiqot va ta‘sir ko‘rsatish obyekti harbiy xizmatchilar va ularning oila a‘zolari, muddatli harbiy xizmatchilar hamda Qurolli Kuchlar ishchi va xizmatchilaridir.

Demak, psixologik xizmat o‘z mazmun mohiyatiga ko‘ra xizmat faoliyatining barcha tizimlari uchun zarur va kerak bo‘lgan ijtimoiy-psixologik hodisa ekan, biz uning omillarini bilishimiz lozim bo‘ladi.

Psixologik xizmatning harbiy sohadagi o‘ziga xos omillari.

Harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmatni tashkillashtirishning quyidagi jihatlarini ajratish mumkin:

- Harbiy qism va muassasalarni yuqori saviyali psixolog kadrlar bilan ta‘minlash va ular malakasini oshirishni tashkil etish;

- Harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmatni nazariy metodologik ta'minlash;

- Harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmatni uslubiy ta'minlash.

Sir emaski, hozirda harbiy qism va muassasalarni yuqori malakali psixolog kadrlar bilan ta'minlash oson emas. Psixolog mutaxassislarga extiyoj katta ekanligini hisobga olgan holda bunday mutaxassislarni tayyorlashga alohida e'tibor berish zarurati mavjud. Hozirgi kunda faoliyat ko'rsatayotgan mutaxassislarni malaka oshirish kurslarida tahsil olishini ta'minlash ham harbiy psixologlar faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu kurslarda tashxis, kasbga yo'naltirish nazariyasi va amaliyoti ayniqsa psixodiagnostik metodikalardan foydalanishning axloqiy talablariga rioya qilish, qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga diqqatni qaratish maqsadga muvofiq.

Harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmatni nazariy metodologik ta'minlash psixologik va pedagogik tashxis nazariyasini yaratish mutaxassislarning pedagogik psixologik tashxisning kasbga yo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy ruhiy va huquqiy tomonlarini chuqur bilishi va tushunishini taqozo qiladi.

Harbiy psixologlar faoliyatini takomillashtirishning yana bir mas'uliyatli, qiyin, lekin juda muhim tomoni tashxis amaliyotini uslubiy ta'minlashdir.

Fikrimizcha, harbiy qism va muassasalarda ishlayotgan amaliyotchi psixologlar uchun psixodiagnostik metodikalardan foydalanish psixologik tuzatish va rivojlantirish ishlarini tashkil etish uchun o'tkazilishi lozim bo'lgan seminar-treninglarning tashkil etish bo'yicha qo'llanmalar tayyorlab seminar treninglar tashkil qilish lozim. Ushbu seminar-treninglarda kerakli adabiyotlar tarqatilsa, harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmat samaradorligiga hamda psixologik-pedagogik tashxis sifatiga ijobiy ta'sir qilgan bo'lar edi.

XULOSA

Harbiy qism va muassasalarda psixologik xizmatning joriy etilishining o'ziga xos katta ahamiyati hozirgi kunda shaxsiy tarkibning xizmat olib borishida bir qator psixologik to'siqlarning oldini olishga nisbatan talabning ortib-borayotganligida yaqqol ko'rish mumkin. Harbiy xizmatchilar amaliyotchi psixologlarga asosan o'zlarining shaxs xususiyatlarini, irodaviy sifatleri, his-tuyg'ulari, o'z-o'zini boshqarish imkoniyatini, intellektual salohiyat darajasini psixodiagnostik uslublar yordamida aniqlash va o'z imkoniyatlarini ruyobga chiqarish, rivojlantirish, kasbga yo'naltirish, shaxslararo munosabatlardagi muammolarni hal etish masalalari bo'yicha murojaat qilishlari

mumkin. Komandirlar esa o‘z bo‘ysinuvchilarida uchraydigan o‘qish malakalari, ko‘nikmalarini egallashdagi nuqsonlar, xulq-atvoridagi kamchiliklar, intellektual taraqqiyot, shaxs fazilatlaridagi buzilishlar sababini aniqlash, ularning harbiy xizmatga nisbatan motivatsiyasini oshirish, ularga samarali pedagogik-psixologik ta’sir etish yo‘llari haqida psixologik maslahatlar olishlari mumkin. Bundan tashqari harbiy xizmatchilar oila a’zolari, farzandlari va ota-onalar bilan o‘zaro munosabatlari ularni ko‘proq qiziqtiradi. Aynan, ushbu birgina masala, o‘z navbatida harbiy qism va muassasalardagi psixologik xizmatni yuqori malakali psixolog mutaxassislar, uslubiy vositalar va ilmiy qo‘llanmalar bilan ta’minlashni taqozo etadi.

Demak, psixologik xizmatning harbiy sohadagi o‘ziga xos omillari sifatida mutaxassislar bilan ishlash, uslubiy ishlanmalarni yaratish, mutaxassislarni zarur bilimlar bilan qurollantirish masalalarini ko‘rsatish mumkin.

REFERENCES

1. “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida” gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 04.08.2018 y.PQ-3898 qarori.
2. Mudofaa Vazirining “O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi qo‘shinlarida psixologik ishlarni tashkil etish Nizomini tasdiqlash to‘g‘risida” gi 797-sonli bo‘yruq‘i. 15 avgust 2019-yil. 1-bob Umumiy qoidalar 4 bandi.
3. Z.Nishonova, Sh.Asomuddinova. Psixologik maslahat. O‘quv qo‘llanma. O‘zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti. Toshkent-2010. 5 bet.
4. Райгородский Д.Я. редактор-составитель. Практическая психодиагностика методики и тесты. Издательский: Дом «БАХРАХ-М» Самара 2001г. Ст-3.
5. Sh.M.Mirziyoev O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tashkil etilganligining 25 yilligi munosabati bilan Vatan himoyachilariga yo‘llagan bayram tabrigi// “Xalq so‘zi”, 2017-yil 14-yanvar.

